

LA FIRA DEL BESTIAR
DE CANILLO,

LA FESTA DELS PASTORS
I ELS RAMADERS

LA FIRA DEL BESTIAR DE CANILLO.

LA FESTA DELS PASTORS I ELS RAMADERS

Durant les primeres dècades del segle xx la Fira de bestiar de Canillo se celebrava el 16 i el 18 d'octubre. Anys 1922-1933. ANA / Fons Guillem de Plandolit 0362

La Fira del bestiar i de l'artesanía de Canillo se celebra el primer diumenge posterior al dia 16 d'octubre. Una vintena de cases ramaderes de la parròquia exhibeixen els millors caps de bestiar –arriben a superar els 200– en una mostra recuperada l'any 1990. La fira d'avui en dia vol rememorar la que es feia abans dels anys 60 a Canillo, que servia per a la compravenda de bestiar i se celebrava durant dos dies, el 16 i el 18 d'octubre. Aquesta és l'única fira que es fa al país que té un caràcter exclusivament parroquial –a imatge de com es feien les fires ramaderes a totes les parròquies–, ja que la d'Andorra la Vella aplega tots els ramaders del país. I és que el sector ramader de la parròquia de Canillo té un pes important, malgrat els problemes de relleu generacional que té. Es tracta d'una jornada lúdica que té com a objectiu donar visibilitat a la ramaderia i apropar-la tant a la gent de la parròquia com als visitants que s'hi acosten provinents de la resta del país. Aquesta festa s'ha convertit en una de les més participatives a Canillo.¹

¹ La Fira del bestiar de Canillo va ser inclosa pel Govern d'Andorra el 23 de juny de 2010 com a bé immaterial a la secció quarta de l'Inventari general del patrimoni cultural d'Andorra, conjuntament amb 14 festes d'interès cultural més. BOPA, any 22, núm. 38.

Les fires: l'oportunitat de les reunions públiques per fer tractes

Les fires són un lloc d'encontre i d'intercanvi comercial, de periodicitat anual o bianual i d'àmbit geogràfic molt ampli: l'estructura de la ruralia amb població dispersa i amb una gran llunyania dels centres de consum ramader va fer necessària aquesta xarxa d'intercanvi comercial.² Les fires ramaderes que es van celebrar fins als anys 50 eren d'una importància especial, ja que es feien a la primavera i a la tardor d'acord amb els moviments de bestiar. A les de la primavera es feia la compravenda de bestiar de cria, i a les de la tardor, la del bestiar engreixat. A més, també s'hi compraven altres productes del camp i d'artesanía que servien per aprovisionar les cases.

El ramader andorrà acostumava a comprar el bestiar a les fires de primavera que tenien lloc en diferents indrets del vessant francès del Pirineu i, després d'engreixar-lo al país,

² AA.DD. (1989). *Calendari de festes de Catalunya, Andorra i la Franja*. Barcelona: Editorial Alta Fulla i Fundació Serveis de Cultura Popular, p. 40 i 41.

LA FIRA DE CANILLO...

el venia a les fires que es feien al Pirineu català a la tardor. Eren fonamentalment matxos i mules, animals de càrrega útils per a les feines del camp i que van ser productius fins als anys 50, quan pren consistència en el món ramader la maquinària agrícola, que substitueix la tracció animal per la mecànica. La venda d'aquest tipus de bestiar, doncs, deixa de ser beneficiós per al ramader, ja que al procés de mecanització s'hi va afegir la pesta equina declarada a Espanya als anys 60 i la conseqüent prohibició de les transaccions equines amb França.³ Per això la cria de vacum va créixer exponencialment.⁴

De fires ramaderes a Andorra n'hi va haver a totes les parròquies però es van anar perdent a mitjans del segle xx: Andorra la Vella la celebrava el 27 d'octubre; Encamp,

el 9 de setembre i el 20 de novembre; Sant Julià de Lòria, el 5 d'octubre; a Ordino, el 7 d'octubre; la Massana, el 6 d'octubre; i a Canillo, el 16 i el 18 d'octubre. Fora d'Andorra les fires que suposaven un referent per als ramaders eren les que es feien a les comarques veïnes de França o Espanya. A la part catalana hi havia la de la Seu d'Urgell (1 de novembre), la d'Organyà (30 de novembre) i la de Salàs del Pallars (al desembre); aquestes dos últimes eren les més reconegudes del Pirineu català. I pel vessant de l'Arieja les fires més destacades eren les d'Acs (15 de març, 4 de maig, 14 de setembre, 20 d'octubre i 20 de novembre), la de Foix (4 de novembre) i la de Vic de Sòs (21 de setembre). A més, també eren un referent les de Tarascó (9 de març, 8 d'abril, 30 de setembre i 13 de novembre).⁵

A les fires de la primavera es feia la compravenda de bestiar de recia, i a les de la tardor, la del bestiar engreixat. Anys 1936-1939. ANA / Fons Narcís Casal 0005

3 LLUELLES, M. J. (2004). *El segle xx. La modernització d'Andorra*. Andorra: Pagès editors i Cambra de Comerç d'Andorra, p. 204 i 205.

4 En el tipus de bestiar que criaven els ramaders andorrans cal fer especial esment, sense entrar en detall, de la importància de la transhumància del bestiar de llana que es feia tant cap a Espanya –a principis del segle xx i anterior– com cap a França –a partir dels anys 20. Ros, I. (2004). *La transhumància andorrana al llarg del segle xx*. Barcelona: Editorial Alta Fulla i Govern d'Andorra.

5 LÓPEZ, E.; PERUGA, J.; TUDEL C. (1988). *L'Andorra del segle xix. De la Nova Reforma a la Revolució de 1881*. Andorra la Vella: Conselleria d'Educació i Cultura, p. 61.

LA FIRA DE CANILLO...

Les fires ramaderes eren un lloc per a l'encontre i el moment de fer tractes comercials. Mostra del bestiar gros durant la Fira de bestiar de Canillo. Anys 1922-1933. ANA / Fons Guillem de Plandolit 0363

Destacaven, doncs, les que es feien a la tardor, una estació de l'any molt important en el calendari ramader tradicional, ja que tot just el bestiar havia baixat de les pastures de muntanya de l'estiu a les terres baixes i era el moment de vendre'l per aportar ingressos econòmics a les cases. Els ramaders traslladaven a peu el bestiar fins a les fires, feien els tractes i se'n tornaven cap a casa. Si no havien venut el bestiar ho tornaven a provar a la fira següent.

*"Baixàvom el bestiar que mos quedave i a després ja el baxàvom a fira d'Andorra i allavorens si allí no el podies vendre d'allí allavons ja el baixaves a Organyà a la fira d'Organyà, llavons el bestiar l'havies de vendre en un puesto o altre tu l'havies de vendre, ara a Organyà ja era malament rai si no els venies allí, i a peu hi havia un dia en un dia baixaves... allavorens baixàvem a peu."*⁶

*"A Andorra, en aquesta fira hi baixava lo bestiar gros i lo menut. Aquí en los bons temps era quan, per exemple, es veniven vidells, es veniven vaques, es veniven auvelles. Era on més es veniva [...] Encabat, el mes de novembre vivine una fira a Organyà. Allà veniven molt los amos."*⁷

Amb el pas del temps les fires van anar perdent pes, els tractants passaven per les cases ramaderes i compraven directament el bestiar. Aquest fet, conjuntament amb la nova dinàmica del país a partir dels anys 60 marcada pel creixement demogràfic i econòmic, va portar a la desaparició de les fires ramaderes que es feien a les parròquies.

*"A l'octubre ere el moment que per exemple teniven la gent, més tractants: lo Joan Antoni d'Encamp, que ere el gran tractant. Després hi havia los de la Massana, que quin portae més, quin portae menos. Aquí a Canillo no gaire, aquí a Canillo més aviat el baixaven a baix. Aquí la padrina dive –la padrina era filla de cal Ramonguem d'Ordino–, i la padrina dive 'aquí no res', sí però a la Massana tots eren mercaders, ja compraven i veniven sense diners."*⁸

L'exhibició i concurs de bestiar com a fórmula per recuperar la fira

De totes les fires que es feien a Andorra només se n'han recuperat dos: la de Canillo, que se celebra el diumenge posterior al 16 d'octubre, i la d'Andorra la Vella, que manté la data del 27 del mateix mes. Totes dos, però, han canviat d'orientació: la de Canillo es va recuperar per part del Comú amb un format més lúdic, amb voluntat d'apropar la ramaderia a la població, i en què s'exposen els millors caps de bestiar de les cases ramaderes de la parròquia; i la d'Andorra la Vella ho ha fet com a mostra concurs en la qual participen tots els ramaders del país. Malgrat aquestes dos fires recuperades i les polítiques governamentals de subvencionar el sector perquè mantingui l'activitat ramadera, en el rerefons continua existent la problemàtica de la seva sostenibilitat al país, així com la dificultat del relleu generacional dels ramaders, que no es produeix de forma equilibrada amb el pas del temps.

La Fira de bestiar de Canillo és una oportunitat per conèixer les explotacions ramaderes de la parròquia. Any 2012. ANA / Fons Arxiu d'Etnografia

6 ANA/ARXIU D'ETNOGRAFIA. AE 22 Pere Font Vergés <www.arxiu/arxiu-etnografia/vides-muntanyara-maderia-d'alçada> [Consulta: agost 2018].

7 COMÚ DE CANILLO (2003). *Història d'una tradició. Les marques de la parròquia de Canillo*. Canillo: Comú de Canillo. p. 120.

8 COMÚ DE CANILLO. *Op. cit.*

LA FIRA DE CANILLO...

El Comú decideix recuperar la Fira de bestiar com a fira de mostra l'any 1990. Fons Comú de Canillo

Són una vintena de cases ramaderes de la parròquia de Canillo les que prenen part en la fira recuperada, aportant uns 200 caps de bestiar –alguns anys més– entre vacum, rossam, oví i cabrum. L'exposen en tancats ubicats a l'aparcament comunal de la Urbanització Els Refugis,⁹ convenientment senyalitzats amb un cartell on figura el nom de casa i la marca de les orelles que identifica la propietat de cada cap de bestiar.¹⁰

A primera hora del matí els ramaders canillencs baixen el bestiar des de les seves explotacions amb els camions de transport d'animals o els de les explotacions més properes, a peu per la carretera.¹¹ Aquest és dels pocs dies que el bestiar i els ramats transiten pels carrers de Canillo. A les nou del matí ja són a lloc i posteriorment es fa un esmorzar de germanor entre tots els participants en el qual no falta el tradicional allioli de codony per sucar-lo amb pa.

9 La ubicació de la fira ha anat canviant de lloc. A principis del segle XX es feia a la plaça, davant de ca l'Agustí, després a l'aparcament dels Arenys, el prat del Riu, el prat del Som i l'aparcament dels Refugis.

10 Les marques tenien la funció d'identificar la propietat, tant del bestiar (amb la marca de les orelles, del foc i de la llana) com de la fusta. Tot i que en l'actualitat han caigut en desús, les marques eren molt importants en l'activitat agrícola i ramadera, ja que permetien reconèixer el bestiar quan estava a les colles comunes. La marca de les orelles es feia en una o les dos orelles de les vaques. La marca de foc es feia a les banyes de les vaques, mentre que a les euques i als cavalls se'ls feia als cascots.

11 Una de les característiques del sector ramader canillenc és que l'estructura de les explotacions no s'ha modernitzat i continuen sent les corts velles.

A mig matí, a les onze, es du a terme la inauguració oficial de la fira, en la qual participen les autoritats comunals i es compta amb la presència d'una nodrida representació de membres del Govern. Junts fan el circuit pel recinte observant el bestiar exposat per totes les cases i saludant els ramaders. Per acabar, a la una del migdia hi ha un lliurament de premis en concepte de participació a la fira i després un dinar.

La incorporació dels artesans rememoren la diversitat de les fires

Des que es va recuperar la fira de bestiar ha incorporat altres elements que la complementen, com la fira d'artesanía, en la qual alguns artesans de la parròquia munten la paradeta amb els estris i objectes que elaboren per vendre'ls. Les parades se situen al carrer Prat del Riu, entre l'edifici del Comú i l'aparcament on s'exposa el bestiar; s'hi poden trobar antics oficis com l'espardenyer o el cisteller, parades de roba feta a mà i embotits i dolços elaborats de forma artesanal. Els artesans es van incorporar al certamen a principis del segle XXI.

La presència d'aquest sector rememora el fet que antigament les fires de bestiar també servien per portar a terme altres activitats que anaven més enllà de la compravenda d'animals: els ramaders aprofitaven els desplaçaments per fer altres compres, ja que hi trobaven diversitat de mercaderies i podien fer tota mena de tractes que afavorien l'establiment de relacions i aliances.

Títol

Les festes d'interès cultural. Patrimoni immaterial d'Andorra

Edita

© Govern d'Andorra

Ministeri de Cultura, Joventut i Esports

Arxiu Nacional d'Andorra

© De les fotografies:

Arxiu Nacional d'Andorra / Fons Josep Alsina Martí

Arxiu Nacional d'Andorra/ Fons Arxiu d'Etnografia

Arxiu Nacional d'Andorra/ Fons Guillem de Plandolit

Arxiu Nacional d'Andorra / Fons Narcís Casal

Fons Comú de Canillo

Coordinació i documentació

Arxiu d'Etnografia

Autor

Albert Roig

Correcció lingüística

Servei de Política Lingüística i Àrea de Llengua Catalana

Coordinació gràfica i disseny

Laura López

www.lauragrafica.com

Dipòsit legal: AND."Sep".(35)-2019

Primera edició: febrer del 2019

Sota les sancions establertes per les lleis, queden rigorosament prohibides, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment –inclosos la reprografia i el tractament informàtic– i la distribució d'exemplars d'aquesta edició mitjançant lloguer o préstec públic.

Fotografia portada:

Un ramat a Canillo. Anys 1940. ANA/ Fons Josep Alsina Martí 0505